

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Маргарита Генова Върбанова,

доцент по методика на обучението по математика

във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий”,

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление:

1.3. Педагогика на обучението по ... (Методика на обучението по математика)

Автор: Габриела Николова Кирова

Тема: ТЕМАТИЧНОТО МНОГООБРАЗИЕ НА ТЕКСТОВИТЕ ЗАДАЧИ ПО МАТЕМАТИКА В НАЧАЛНИТЕ КЛАСОВЕ

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Настоящата рецензия е изготвена на основание заповед № РД38-594/07.11.2013 г. на Ректора на Софийския университет “Св. Климент Охридски”, по решение на ФС на Факултета по начална и предучилищна педагогика и в съответствие с чл. 4 от Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагане на Закона, както и Правилника за развитие на академичния състав на Софийския университет “Св. Климент Охридски”.

Автор на дисертационния труд е гл. ас. Габриела Николова Кирова - докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Начална училищна педагогика” на Факултета по начална и предучилищна педагогика на СУ ”Св. Климент Охридски”, зачислена със заповед № РД 317/ 02.02. 2004 на Ректора на СУ ”Св. Климент Охридски” по научната специалност 05.07.03. *Методика на обучението по математика* и отчислена с право на защита със заповед № РД 258/ 05. 02. 2007 г.

Представеният от докторанта комплект материали е на хартиен носител и включва следните документи: автореферат; автобиография; дисертационен труд (основно тяло и Приложения); списък на научните публикации по темата на дисертацията; копия на научните публикации. Същият е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на Софийския университет „Св. Климент Охридски”.

Докторантът е приложил 7 публикации, които са свързани с темата на дисертацията.

Габриела Николова Кирова е родена на 06.11.1961 г. в гр. София. Завършила е основното си образование в 89 ОУ „Христо Михайлов” – гр. София. От 1976 до 1980 г. учи в 118 ЕСПУ „Людмил Стоянов” – гр. София, с разширено изучаване на френски език.

От 1981 до 1986 г. е студентка, редовна форма на обучение във Философски факултет на СУ „Кл. Охридски”. Има магистърска степен по специалност Педагогика с втора специалност Философия.

От 01.10.1986 г. до 27.12.1987 г. работи във Факултета по педагогика на СУ „Св. Кл. Охридски“ като главен специалист в катедра „Теория и история на педагогиката“. След успешно положен конкурсен изпит, със заповед на Ректора на Софийския университет от 27.12.1987 г. е назначена за асистент по Методика на обучението по математика към катедра „Начална училищна педагогика“ (НУП) при Факултета за детски и начални учители (днес Факултет по начална и предучилищна педагогика) на СУ „Св. Кл. Охридски“. Последователно получава званията „старши“ и „главен асистент“. В момента работи като главен асистент по Дидактика на математиката в катедра „Начална училищна педагогика“ на Факултет по начална и предучилищна педагогика (ФНПП). Научен секретар е на катедра НУП от 2006 г. и до момента.

Трудовият стаж на Габриела Кирова (от 1987 г. до сега) е в областта на дидактиката на математиката при обучението на студенти - бъдещи начални учители.

2. Актуалност на тематиката на изследването

Всеки човек, независимо от възрастта си, свързва математиката със задачи, с логически разсъждения, с пресмятания с числа. Действително, компонентите на всеки урок в учебника по математика са отделни задачи. И затова, когато се постави въпрос на един ученик от началните класове „Какво правите в урока по математика?“, най-често срещаният отговор е „Решаваме задачи“. Но голяма част от задачите в учебниците по математика са „нематематически“ задачи, т.е. задачи, които изискват не само аритметични пресмятания или елементарни геометрични построения, а логически разсъждения с цел съставяне на аритметични изрази, и след това извършване на необходимите пресмятания. Всъщност това са задачи, които в методиката на началната училищна математика са известни още като „текстови задачи“ и същите могат да бъдат причислени към категорията *практически задачи*. С други думи, текстовата задача заема голяма част от предмета на урока в учебника по математика. Изобщо понятието „текстова задача“ е основна методическа категория в обучението по математика в началните класове и е удачно и напълно обосновано да бъде предмет на изследване в областта на методиката на математиката, каквото е и настоящето изследване. (Държа да отбележа, че почти всички членове на научното жури имаме изследвания, свързани с текстовите задачи в обучението по математика в началните класове.)

Известно е също, че основната роля на текстовите задачи в традиционното обучение по математика е познавателна - тези задачи намират място във всички етапи на урока и са средство за постигане на различни дидактични цели. Чрез решаване и съставяне на текстови задачи се създават предпоставки за формиране у учениците от началните класове на умения за математическо моделиране - една от най-важните компоненти на математическата компетентност.

Но обучението по всяка дисциплина, в това число и по математика, има не само познавателна, но и възпитателна страна. Безспорно, най-естественото и педагогически

точното средство, чрез което може се постигне възпитателен ефект в обучението по математика в началните класове, е текстовата задача. От друга страна, почти всички методически изследвания, отнасящи се до текстовите задачи в началните класове, са ограничени до ролята на задачите при изучаване на математическите знания. Може да се каже, че е ограничен и броят на изследванията, чийто предмет е възпитателната роля и значение на текстовите задачи. Възпитателната роля на текстовите задачи е недостатъчно изследвана територия в методическите разработки по математика и най-вече на разработките от последните години, в които образованието в България преживява сериозни промени, свързани с новите обществени условия, произтичащи от членството на България в европейските политически и образователни структури.

След специален исторически преглед на идеята за възпитание чрез математическо учебно съдържание гл. ас. Габриела Кирова достига до извода, че настъпва тенденция за нейното отмиране в българските учебници по математика в последните години на XX век. Независимо от причините за явлението, докторантът счита, че тази тенденция обезсилва и математическото образование като цяло, за което говорят и резултатите от изследването на обучението по български език и математика, направено от Министерството на образованието и науката, през 90-те години на XX век.

За да се отговори на потребността от очертаване в съдържателен план на тематиката на текстовите задачи в учебниците по математика, гл. ас. Габриела Кирова провежда в продължение на повече от 20 години педагогическо изследване, което е представено в настоящия дисертационен труд. Целта на този труд е да се разработи примерен теоретико-приложен модел за тематично многообразие на текстовите задачи в учебниците по математика, с което да се покрият възпитателните „липси“ в математическото образование и се обезпечат съвременните аксеологични нагласи на учениците от началните класове.

В този аспект на мисли и в светлината на предстоящия процес на създаване на нова учебна документация за началните класове, изследването на възпитателното въздействие на математическото учебно съдържание, представено в дисертационния труд, се приема като необходимо, актуално и важно за теорията и практиката в началните класове.

3. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд на гл. ас. Габриела Кирова на тема „Тематичното многообразие на текстовите задачи по математика за началните класове“ се състои от две части, оформени в отделни книжни тела - Дисертация от 267 страници и Приложения от 296 страници. Библиографията обхваща общо 245 източника. От тях 197 на български език и 48 на чужд език. От чуждестранните източници 15 са на руски език и 33 на други езици (от тях 20 са учебници за началните класове).

От всичките 245 източника: 101 са статии, 47 са монографии, 56 учебника, 30 наредби (укази, закони, програми) и 11 интернет-сайтове.

В частта Приложения са поместени таблици по представените в дисертацията изследвания, таблици с данни от статистическата обработка и избрани текстови задачи от всички анализирани в труда учебници – български и чуждестранни.

В дисертационния труд се съдържат 50 цветни диаграми, 4 формули и 4 графични модела.

На фона на вижданията на редица водещи учени педагози и психолози за възпитаващия характер на обучението и за кризата във възпитателните функции на образованието през последното десетилетие на XX век у нас и в контекста на съвременните европейски интеграционни процеси, е отделено внимание на актуалните цели на образованието. Изведена е необходимостта от ясно формулиране на таксономия на целите за всеки етап и степен в българското училище и в частност необходимостта от разработка на проблема за тематиката на текстовите задачи в учебниците по математика за началните класове.

За целта са събрани и класифицирани изключително голям брой текстови задачи (9889), поместени в учебници по математика за началните класове. Задачите са разделени на видове, като са включени всички текстови задачи, поместени в българските учебници по математика за началните класове от 1945 година до настоящия момент. Изследваният период от време (от 1945 г. до 2005 г.) се съсредоточава в годините на въвеждане на нови учебни програми в българското училище – 1948 г., 1959 г., 1969 г., 1982 г., 1991 г. и 2001 г.

Направен е подробен ретроспективен анализ на текстовите задачи в учебниците по математика за началните класове. Направен е и анализ на съвременната тематика на текстовите задачи. За целта са изследвани 36 български учебници, които са издавани и използвани в училищата през разглеждания период. Центърът на тежестта на разработката са българските учебници, но те са разгледани на фона на съвременни учебници от други страни на Балканите (Гърция и Сърбия), на учебници от страни от централната част на Европа (Италия и Германия) и учебници от САЩ. Изследвани са общо 20 чуждестранни учебници.

Ретроспективният анализ на тематиката на текстовите задачи в учебниците по математика е направен изчерпателно, до най-малки подробности, което действително доказва многообразието на текстовите задачи в учебниците по математика. В това отношение оценката е, че разработката може в някаква степен да се използва като тематичен справочник на практическите приложения на началната училищна математика в съвременната обективна реалност. Мисля, че има факти, които представляват интерес и за специалисти по филология, по история, по природознание и други учебни дисциплини.

Прави впечатление, че гл. ас. Gabriella Кирова анализира тематиката на изследваните текстови задачи, като започва от наличната документация – учебни програми и учебници, докато при анализа на ценностните ориентации на учениците тя тръгва не от теорията (документите), а от учебната практика, от учениците и учителите.

За постигане на целта е направено анкетно проучване на интересите, желанията, и ценностните ориентации на 1392 ученици от начални класове. Анкетната карта е от 13 въпроса, съдържанието на които е адекватно на целта. В период от 10 години са направени три анкети с ученици от училища в столицата, в областен град, в средищен град и в село. Също така е направено и срезово изследване (анкета) през 2001 г. Извадката е достатъчно голяма и обхваща разнородни училища, което ѝ придава представителен характер. Анкетното проучване довежда до извод, който още веднъж доказва необходимостта от изследването. По-конкретно, оказва се, че има несъответствие между тематиката на текстовите задачи в актуалните учебници и интересите, предпочитанията и ценностните нагласи на съвременните български деца.

Направено е още и анкетно проучване на мнението на 191 действащи учители от столични и извънстолични училища във връзка с познавателната и възпитателна роля на текстовите задачи в учебниците по математика. Резултатите от анкетата насочват вниманието към точното място на трудностите в обучението по математика, свързано с изучаването на текстовите задачи. А те са: решаване на съставни текстови задачи; решаване на текстови задачи, зададени в „косвена” форма; съставяне на текстови задачи. Изводите на докторанта са важни не само за постигане целите на дисертационния труд, но и за целите на обучението по математика. Те отразяват проблеми в методиката на математиката, които не са изследвани в достатъчна степен.

4. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Докторантът гл. ас. Габриела Кирова прилага оригинален подход в своето педагогическо изследване. Тя събира, обработва и търси сечението на мненията на производителя (генералната съвкупност на автори на учебници и учебни програми) и мненията на крайния потребител (представителна извадка на ученици), за да предложи качества на продукта (сюжета на задачите), които да удовлетворяват и двете страни. Използването на този подход в изследването води до резултати, отразени в дисертационния труд, които внасят иновативност на четири места в теорията и практиката на математическото образование в началните класове в България.

Първото място, което е ново за математическото образование, се отнася до анализа на учебните програми и сюжетната класификация на всичките 7787 текстови задачи, поместени в българските учебници по математика за началните класове от 1945 г. до 2005 г.

Второто място, това е анализът и сюжетната класификация на 2102 текстови задачи от чуждестранни учебници. Събраните и статистически обработени данни, и сравнителният анализ ясно разкриват тематичната картина на текстовите задачи в учебниците по математика за началните класове. От друга страна, тези резултати могат да послужат като база за допълнителни или следващи изследвания.

Третото място, което е ново и оригинално за педагогиката на математиката в началните класове в България, е направеното проучване на интересите и ценностните нагласи на общо 1 392 ученика (лонгитудно, трикратно за период от 20 години и срезово).

Четвъртото място - това е изграждането на теоретико-приложен модел за сюжетите на задачите в бъдещите учебници по математика за началните класове, модел който на основата на сечението между европейските и националните ценности отчита аксиологическите ориентири “Детето” и “Светът около детето”. Моделът би могъл да послужи като сигурен ориентир при построяване на новото учебно съдържание по математика за началните класове и по-конкретно, при подбора на сюжетите на текстовите задачи.

Считам, че в дисертационното си изследване гл. ас. Габриела Кирова достига до важни резултати, които са значими приноси в образованието по математика в началните класове и същите обогатяват методиката на обучението по математика, както в теоретичен, така и в практико-приложен аспект.

5. Методика на изследването

Методиката на изследване и инструментариумът, който използва докторантът, е адекватен на поставените цели и задачи в дисертационния труд. Прякото участие на гл. ас. Габриела Кирова в експеримента, като дългогодишен преподавател по дидактика на математиката, е показател за провеждането на реален и качествен анализ на теоретико-приложното изследване на проблема.

Резултатите от изследванията на ценностните нагласи на децата са статистически обработени с подходяща методика за проверка на хипотези (t-критерий на Стюдънт).

При статистическата обработка на резултатите за изследване на корелационна зависимост между факторите „населено място” и „ценностна ориентация на учениците от началните класове” е използван надеждният критерий на Пирсън (χ^2).

Отразените в таблици, схеми и диаграми резултати от статистико-математическата обработка на данните и показаното отношение на изследваните, дават основание да се приеме, че докторантът познава добре методологията на педагогическите изследвания и притежава умения да ги прилага успешно.

6. Преценка на публикациите на докторанта

По темата на дисертационния труд гл. ас. Габриела Кирова е приложила седем самостоятелни статии. Четири от тях са публикувани в списание „Начално образование”, две в сборници на Есенните научни конференции на Факултета по начална и предучилищна педагогика при Софийския университет „Св. Климент Охридски” и една в годишника на Шуменския университет „Еп. Констатин Преславски”. Първата от публикациите е от 1992 г., а последната от 2013 г. Направените публикации са пряко свързани с изследването в дисертацията и отразяват части от нейното съдържание. Една от публикациите (№ 7 в списъка) съществено се отличава от останалите с компетентно направения съдържателен

анализ на системата за изучаване на понятието „едноцифрено” число и аритметичните операции събиране, изваждане, умножение и деление в множеството от естествени числа в учебника по математика за „А” клас на основно училище „Димотики” в Република Гърция.

7. Автореферат

Авторефератът е написан съобразно изискванията и вярно отразява съдържанието на дисертационния труд. Сполучливо и коректно са илюстрирани идеите и разсъжденията, отразени в него. Изводите са обосновани и следват логически от съжденията в теоретичната част и от резултатите, получени при експерименталното изследване.

Езикът, на който е написан авторефератът, а също така и дисертационният труд с приложенията, е правилен, литературен, адекватен на научната област на темата.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Считам, че критериите, използвани при класификацията на текстовите задачи, са силно „раздробени”. В резултат на това задачите са разделени на много видове, което ги прави трудно приложими както в практически, така и в теоретичен план. В една бъдеща разработка е желателно да се намали броят на критериите за класификация, за да станат същите обозрими, да се намали възможността за съдържателно „пресичане” на критерии и съответно видове задачи, и в същото време представянето да е по-удобно за работа.

Някои оценки за учебната програма от 1973 година и учебниците по математика, писани по тази програма, мисля че са пресилени. „Намаленият” брой текстови задачи в учебниците се дължи на приложената тогава (математическа класификация) на задачите и въвеждането на новото дидактическо средство в учебната документация - учебната тетрадка.

Методическата стойност на изследването ще бъде по-голяма, ако тематиката на задачите се обвърже с тяхната математическа структура и се установи дали има определена корелация между *сюжет* и *математическо съдържание*, между *сюжет* и *процес на решаване на задачата*. Интерес за методиката на математиката би представлявала корелацията между *тематичната класификация* и *математическата класификация* на задачите.

Моето мнение е, че дисертационният труд би имал по-стегнат научен вид, ако освен целта и задачите на изследването, ясно и точно е формулирана и хипотезата на изследването.

Разработката на дисертационния труд „Тематичното многообразие на текстовите задачи по математика в началните класове” дава възможности за обогатяване и разширение, за бъдещи изследвания по отношение място, роля и значение на текстовите задачи при формиране на елементарните математически компетенции на учениците от началните класове.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа теоретико-приложни резултати, които представляват съществен принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на

академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“.

Разработката на дисертационния труд „Тематичното многообразие на текстовите задачи по математика в началните класове” показва, че докторантът **Габриела Николова Кирова притежава** теоретични знания и професионални умения в областта на методиката на математиката и успешно **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Съгласно гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното теоретико-приложно изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, публикации, свързани с дисертацията, и *предлагам на научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“* на гл. ас. Габриела Николова Кирова в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ... (*Методика на обучението по математика*).

3. 12. 2013 г.
гр. В. Търново

Изготвил рецензията: доц. д-р Маргарита Върбанова